

Az alku belenyugvás a pusztulásba

A Jugoszláviában élő magyarok tantervéről és tankönyveiről

Az elmúlt nyolcvan év alatt a jugoszláv állam, az adott formájától függően, többnyire azt cselekedte ifjúságunkkal, amit akart. Telhetetlen volt, s ebbe a közelmúltban ismét – ezúttal teljességgel – belebukott. A mai európai érdek ennek dacára hozzáköt bennünket. Több évtizeden át tartó lelki-kulturális megnyomordottságunkat természetesen csak úgy kezelhetjük, ha közvetve az államalkotóink betegségét is gyógyítjuk. Legalább annak hangsúlyozásával, hogy a még mindig tartó államnemzeti fölfuvalkodottság helyett országunk polgárainak reális önértékelésre, helytálló értékfogalmakra, határozott erkölcsi tartásra, emberi méltóságra s nem utolsósorban mindezt mint tartalmas életet megalapozó ismeretekre van szükségük. S ennek megfelelően olyképpen is, hogy a még mindig az avult szemléletnek áldozó jugoszláv minisztériummal semmiképpen sem szabad alkudnunk. Ehelyett fölkináljuk neki korszerű európai oktatásügyi koncepciókat, s ha erre a régi beidegződésével reagálna, akkor a kosovói albán sorstársainktól lennének kénytelenek tanácsot kérni: mi a módja az illegális oktatási rendszer kidolgozásának; hogyan őrizhetnénk meg emberi méltóságunk minimumát.

Magyarán: az állambürokratikus elvű oktatást a kultúrcentrikus nevelésnek és tanításnak kell fölváltania. Továbbá a dogmák sulykolása, ismeretek zsúfolása helyett a jövő tantervkészítők elmélyültebb gyermeklélektani ismerettel, nagyobb pedagógiai hozzáértéssel, az adott korosztály befogadóképességéhez alkalmazkodva, az alkotókészség fejlesztésére több lehetőséget nyújtva kell, hogy kimérjék az elsajátítandókat.

Ha a felnőttek közül sokan már menthetetlenek, legalább a gyerekeinket igyekezzünk megőrizni önmaguknak, az igazságnak, a hitelességnek. Enélkül ugyanis az ő életüket is az a kényszer, hamis tudat terhelné, amely a Jugoszláviában élő magyarok kultúráját mind a mai napig erősen korlátozza és felemássá teszi.

A teljes értékű, európai értelemben vett emberré válást most, az egyetlen nagy lehetőség vissza nem té-

rő pillanatában a gyökereknél, vagyis az oktatásban kell megalapoznunk. Alkuról, a laikus és pozícióvédő politikusok közbeszólásáról szó sem lehet. S azok a pedagógusok sem jöhetnek tekintetbe, akik eddig a testvériség-egység álságos jelszavával, állásuk biztosítása érdekében és kis tiszteletdíjakért kiszolgálták a saját népét csődbe vezető nagyszerb állami garnitúrát.

Azoknak a pedagógusoknak kell tehát a jövő magyar iskoláink, illetve tagozataink tantervét az oktatási minisztérium asztalára tenniük, akik nem tévesztik össze a lojalitást a szolgálalkúséggel, az öntudatosan vállalt állampolgárságot a rövid vagy hosszú távú aszimilációba való belenyugvással: nem egyeztetnek, nem alkudnak, mert a szakmai tájékozottság mellett felelősségtudattal is rendelkeznek. Tehát a lelkiismeretüknek is megfelelően mindenféle politikától és egyéb elfogultságtól független tématerveket készítenek az eddig kellő nyomatékmal el nem ítélt módon manipulált humántárgyak (magyar nyelv és irodalom, történelem, társadalomismeretek, zene- és képzőművészet) tanításához. Ezeknek a tantárgyelképzeléseknek minden tekintetben a nemzetköziséget magukban rejtő nemzeti értékekhez kell igazodniuk. Ami persze nem jelenti azt, hogy – főleg a történelem és a társadalmi ismeretek oktatásában – nem kellene tekintetbe venni a magyar kultúrának a délvidéki, szlávokkal összefüggő vonatkozásait, s hogy az irodalom tanításában nem lehetne némi helyet szorítani a magyarok és délszlávok kapcsolattörténete megfelelő kivonatának, — amennyiben a vajdasági szerb iskolák tantervében is helyet kapnának ezek a magyarok megbecsülése szempontjából fundamentális fontosságú ismeretek.

Meg kellene ugyanis érteni és értetni, hogy a szeparatizmus, a gettósodás és a balkanizálódás rokonfogalmak. S hogy eddig a többségnek az európai szellemtől és egyetemes humánumtól való lényegi szeparálódása vonta maga után a kisebbségek formális szeparatizmusát. Az államalkotó nemzet önkényuralmával szembeni gettósodás adott körülmények között az egészséges önvédelem, a minden emberi értékkel

szembeni nyitottság egyedül kulturált és európai formája is lehet.

Ha az említett tantárgyakat illetően az anyanyelv nemzeti kultúrája nem juthatna teljes mértékben kifejezésre az oktatásban, akkor a felelőtlen pozíció- és tiszteletdíjvédők az eddigi bűnös tevékenységet folytatnák, a magyar gyerekek identitászarát nyugtázva, a másodrangú állampolgárok újabb nemzedékét nevelnék ki. Ahhoz ugyanis, hogy az ifjúság egészséges lelkű, szabad öntudatú polgár legyen, az anyanyelvű oktatás külső formáján belül mindazon tartalmak tökéletes elsajátítására is szüksége van, amelyek a magyarsághoz népdalagyományként, zenei örökségként, színes alkotói képzeletként, a nyelvi kifejezőmód kincses-táráként, szokásrendszerként, vallási és erkölcsi tartalomként, kutatói fölfedezésekként, eredetbeli jellemzőként, honfoglaláskori emlékként, történelmi sorsélményként, nemzeti identitásvédő szervezőmunkaként hozzájárulnak.

Bármennyire szorosan helyezzünk ugyanis egymás mellé két széket, félig az egyik, félig a másikon ülve, kényelmetlenül érezzük magunkat, attól is félve, hogy közöttük könnyen a földre eshetünk. Vagyis a szerb írókat, zeneszerzőket, hadvezéreket stb. a szerb nyelv tanulásának keretében kellene elsajátítaniuk a magyar általános és középiskolásoknak. Annál is inkább, mert a szerb nyelv magyar tanulók számára készült tankönyvekben rengeteg a csupán az irodalmi nyelvre jellemző kifejezés, bonyolult struktúra. A mesék, az elbeszélések, regény- és drámarészletek, valamint a versek jelentős részét olyan módszeresen fölépített ismeretterjesztő szövegekkel kellene helyettesíteni, amelyek fölölelnék a szerb nép történelmének és kultúrájának lényegét. A magyar gyerekek nagy többsége ugyanakkor jórészt azért nem használja úgy a többség nyelvét, amint kellene, mert a tankönyveket nem a magyar nyelvet jól ismerő szakemberek készítik.

Súlyos megaláztatás, az etnocidium gyakorlása tehát, hogy a hetedikesek és nyolcadikosok közös tankönyvből az utóbbiak csupán Erkelről és a Bánk bánról, valamint Kálmán Imre és Lehár Ferenc operettjeiről tanulhatnak, ugyanakkor Hristić, Mokranjac, Binički, Stanković és Bajić szerzeményei és munkássága nagy terjedelemben kap helyet ahhoz képest, hogy a szerb zene történelmi okok miatt nem bontakozhatott ki idejében. A hetedikesek számára készült első részben jelen van ugyan Liszt, sőt Bartók is, de nyoma sincs Dohnányinak és másoknak. Sőt Kodályt is hasztalan keressük. Neki talán az lehet a bűne, hogy zeneoktató

módszerét a Távol-Keleten is alkalmazzák? Az államalkotó alkotók itt is háttérbe szorítják a magyar zeneszerzőket. Elborzadva hadd mondjak csupán annyit, hogy noha a jugoszláv államnak még mindig változatlan a himnusza, a hetedikesek között tananyagának élén Szent Száva himnusza olvasható és énekelhető, méghozzá szerbül.

A hetedikesek és nyolcadikosok számára írt képzőművészeti tankönyvben ugyanez a helyzet. A magyar irodalom olvasókönyveiben úgyszintén. Vegyük példának azt, amely a hetedikesek számára íródott s még 1987-ben hagyták jóvá, viszont 1999-ben újra kiadták. Tudjuk, hogy néhány fölülmúlhatatlan költőnktől eltekintve mi sem vagyunk nagy irodalom. A szerb irodalom viszont történelmi okok folytán a mienknél is kisebb. Miért kellett akkor Antonije Isaković, Desanka Maksimović, Jovan Dučić és J. Sterija Popović műveit a magyar tanulók olvasókönyvébe iktatni – a mi íróink és világirodalmi nagyságok helyett? A tetejében a *Drága föld, szülőhazámnak földje* c. fejezetben nem is az irodalom, hanem a kommunista-államnationalista propagandán van a hangsúly. Méghozzá anakronisztikus és nevetséges módon. Isaković története ugyanis a fanatikus partizánerkölcsöt domborítja ki, holott az elmúlt fél évszázad során hihetetlen mértékben árultatott el az önfeláldozás magatartása. Nem utolsósorban azért, mert már akkor ilyen időszertelen eszményeket próbáltak belesulykolni az ifjúságba ahelyett, hogy példát mutattak volna neki.

Maksimović *Véres rege* c. verse pedig az elmúlt évtizedek során akaratlanul is annak a törzsi fölfuvalkodottságnak a piederstálra emeléséhez járult hozzá, amely végül saját államát semmisítette meg. A vers nemzeti kizárólagosságra épül, hiszen a németek (kragujevaci) kivégzőosztagjában volt egy katona, aki parancsmegtagadással a halált választotta, semhogy golyót eressen az ártatlan diákok és tanáraik csoportjába, s erről lábjegyzetben sem esik említés. Arról még kevésbé, hogy egy olyan kis nép férfainak, mint a szerb, meg kellett volna gondolniuk, hogy célszerű-e orvul az állig fölfegyverzett megszállók soraiba lőniük akkor, amikor azok túsokat szedtek és iszonyú megtorlással fenyegetőztek. Vajon nem az lett volna-e az igazi hazafiasság, ha az indulatokat megfékezve és a passzív ellenállást választva nem szolgáltatnak volna ürügyet a „fölsőbbrendűek” genocidiumának? (Az oroszok szembeszállásának volt értelmes alapja, hiszen ők óriási szabad területeken szedhették össze magukat. A nyugati szövetségesekről nem is beszélve.)

S bizony Thurzó Lajos Szonya c. verse sem illik a XXI. századi olvasókönyvbe. Azért, mert ma – amikor szintén nagy szükség van a magyarok és szerbek őszinte barátságára! – ez a vers a (leplezett) gyűlöletet szíthatja. Arról szól ugyanis, hogy „játszanak a kétajkú gyerekek...”, s nevelik „egymást szerbnek-magyar-nak”. Ebben az utópiában Zentán a II. világháborút követően még hihetett a költő. Az elmúlt fél évszázad során azonban e nemes szándék csúfosan megbukott, s ez az egyre inkább demagógiává váló egymást szerbnek-magyar-nak-nevelés (a multikulturalizmus karikatúrája lévén) nekünk halálos ellenségünk lett, minthogy a beolvasztásunk csalárd módszerével azonos. Ma ugyanis egymás megbecsülése érdekében először szerbnek vagy magyar-nak kell nevelnünk az ifjúságot, s csak ezt követően sajátíthatjuk el egymás nyelvét és kultúráját. Az ön-maga nemzeti-kulturális értékeit birtokló ember ugyanis spontánul hagyatkozhat a kíváncsiságára, s a szomszédai iránti nyitottsága sem erőszakolt, kötelező (képmutató, kisebbségi érzést rejtő), hanem belátásból fakadó erkölcs.

Az viszont a szerb nacionalizmus nyíltabb befolyása, hogy a XIX. század végi francia irodalom hatására a szerb nyelv zeneiségét, hangulati finomságait fölfedező szerény Dučić is jelen van egy verssel az olvasókönyvben. (A jóval gazdagabb világú Szabó Lőrinc eggyel sem.) J. S. Popović pedig drámarészlettel. Vajon az európai színpadokon hírnevet szerzett Örkény István valamelyik műve nem lett volna alkalmasabb a dráma fő tulajdonságainak ismertetésére?

Az olvasókönyv szerzőjének ideológiai hátsó szándékáról a könyv némelyik kisebb egysége – ahogyan Marcsók Vilma megállapította az Aracs folyóiratban (2001. 1. sz.) – már a címevel is árulkodik. Ha pl. valaki egy kicsit is ismeri Pannónia és a Balkán történelmét, akkor tudja, hogy egészen a mohácsi vészig inkább a magyarok segíthettek a szerbeknek, mint fordítva. Mégis ilyen alcímet olvashatunk a Tiszta forrás (!?) c. fejezetben: Kraljevics Márkó megszabadítja Szibinyáni Jankót. Nem a népköltészeti hitelesség kérdéses itt, hanem a „Hunyad karjai”-nak elhallgatása.

Az említettekén kívül miért maradt el Nagy László Juhász Ferenc mellől? Miért nem Krúdy vagy Tersánszky szerepel Majtényi Mihály és Janikovszky Éva helyett? Hol maradt Szabó Lőrincen kívül Illyés, ha az említett Majtényi és Gál László mellett három fiatalabb vajdasági író is szerepel a tankönyvben? Stb.

Vajon a még fiatalabbak iránt irgalmasabb lett volna a balos államdictatúra, a kultúra szeparatistája? Korántsem.

A radikálisan emberi tantervváltás a hobbi- és amatőr-magyarság (nem az amatőrizmus!) végét, a hasadtság gyógyulását eredményezhetné. Mert mind a mai napig: ha a tanteremben csupán részben érezheti magát ahhoz a nemzethez tartozónak a kisdíák, amelyek tagjaként a születésekor az anyakönyvbe bejegyeztetett, s emiatt kisebbség alakul ki benne, akkor az iskola többnyire szerb közegéből kiszabadulva, az otthoni és utcai környezetétől függően nacionalista túlkompensációkban éli ki magát, nemzeti külsőségekkel azonosítva a nemzeti kultúrát. Magyar énjét a nagy évfordulók – 1848, 1956 s újabban a trianoni békediktátum – számára tartogatja. Valamelyik pártunk vagy művelődési házunk szárnyai alatt (elvéve: a magyartanárja jóvoltából) megtanulja, hogy alkalomadtán teli torokból énekelhesse a himnuszunkat, s így élje ki nemzeti hovatartozását, vagy – s ez a tipikusabb eset – tehetetlenül magába húzódjon s az anyagiakért folytatott küzdelemben, netalán alkohol segítségével igyekezzen túltenni magát azon, hogy az otthoni nyelvhasználaton kívül legfeljebb tévzés közben, alkalomadtán a magyar sportolók sikereinek születését figyelemmel kísérve lehet magyar. Valóban magyarok az ilyen, az anyanyelvüket csupán akadozva beszélő, magukat többnyire magyaroknak valló, kétszínűségüknek csupán elvéve tudatában levő emberek? Igen is, meg nem is. Mindenesetre nyitott vagy zárkózott nacionalistákká nevelte, idomította őket a balkáni állambürokrácia.

A saját érdekei ellenében. Mert a titói kölcsönidőnek végleg, a miloševići nyílt erőszakultusznak pedig egyre inkább befellegzett. A katonaság és a rendőrség akkor is érzi a támogatáscsökkenést, ha a mindig vaskézzel összetartott délszláv állam most is aránytalanul sokat kénytelen ráfordítani az önfenntartására. Más, kulturált eszközt kell választani a schengeni egyezmény dacára is légiesedő határok megőrzésére. A számbelileg kisebb nemzetekkel is meg kell szeretetni ezt az országot. Mert a szülőháza az emberi lélekben mindenekelőtt érzelmi, azután pedig erkölcsi fogalom, Jugoszláviában pedig diktatórikusan politikai. Ennek megfelelően mind a mai napig a hazáról féligazságokat, sőt egyenesen hazugságokat neveltek bele az ifjúságba. Mintha a vizsgálatok szerint nem a szűkebb környezet, az otthon asszociációköre idézné fel a magyar emberek nagy többségében a haza képzetét,

esetleg nagy ugrással kapcsolva össze azt a nyelvet-kultúrát adó országgal, a szélesebb értelemben vett hazával.

E hazaélmények megsemmisítése céljából kényszerítette rá évtizedeken át a kommunista délszláv hatalom a tantervek és a tankönyvek szerzőit a Jugoszláviát jelentő „hazánk” hamisan csengő szó használatára, a többi között olyképpen, hogy pl. a harmadik osztályban a magyar kisdíákokkal még mindig a szerbek történelmét magoltatja, az államalkotó nemzet ere nyeit nacionalista túlzással domborítva ki. Mintha az ártatlan és tehetséges szerb nép környezetében minden más nép bűnös és korlátozott képességű lenne, s csupán a többségi nemzet vélt érdekeihez alkalmazkodva nyerhetne föloldozást.

Az egyetemes, európai igényű magyar kultúra eredményei ma már nem s a jövőben még kevésbé csupán a rádió és a televízió által jutnak el hozzánk. Az értelmes ifjúság egyre inkább rájön, hogy a szerb szellemű iskoláztatása során legalább annyira butították is, mint amennyire okosították. Következőleg Jugoszláviát vagy Szerbiát, netalán a Vajdaságot (ki tudja mit hoznak majd a következő hónapok?) mindennek fogja érezni, csak a hazájának nem. Akkor sem, ha az iskolán kívül időközben tudomást szerez róla: a magyarok ezerszázéves állama – a török hódoltságot és a 48-as szabadságharcot követő éveket nem számítva – a mi vidékünket is magában foglalta.

Mindazonáltal az európai szellemiség pillanatnyi s az emberség időtlen kritériuma értelmében a mi dolgunk nem a határtologatásra várás, hanem a minden

körülmények közötti helytállás. Ennek alapvető föltétele, hogy a gyerekeink az érettségüknek megfelelően a minél objektívabb igazságot tanulják meg a saját nemzetükről, az elődeikről, a környezetükről, s dióhéjban arról a népről, amelyet a nagyhatalmak nyolcvan évvel ezelőtt államformáló szereppel ruháztak föl. Tudniuk kell, hogy a magyar politikusok a huszadik század második évtizedében – legalábbis formálisan – annak a Habsburg királyi családnak a bosszúja érdekében törtetek be az évszázadokig különben is sötétségben élt Szerbiába, amely több mint fél évszázaddal azelőtt vérbefojtotta Európa egyik szép életjelét, a magyar szabadságharcot. De ugyanakkor azzal is tisztába kell jönniük a diákoknak, hogy hosszú évtizedeken át a magyar nemzet ártatlan tömegei, az ő közvetlen őseik kegyetlenül bűnhődtek a Habsburg, majd később részben nagynémet vezénylettel elkövetett magyar bűnökért.

Egyszóval olyan tanterveket kell készíteni s olyan tankönyveket kell Magyarországról behozni (esetleg vékony füzetekkel s a legritkább esetben „hazai” tankönyvvel egészítve ki őket), amelyek az iskolában megszüntetnék a féligazságok és hazugságok terjesztését, s véget vetnének a magyar gyerekek bűnhődésének. Nagyon jó lenne, ha az egyenrangúsodásuk eredményeként mind kevésbé a képmutató szavaikban, hanem inkább az érzelmvilágukban érezhetnék hazájuknak Kis Jugoszláviát, Szerbiát vagy (ki tudja?) a Vajdaságot. S ez annál is inkább büszkeséggel töltené el őket, mert azért mindig is nehezebb lesz itt magyarnak tartani magukat, mint az északi határon túli kultúra- és vértestvéreiknek.